

Rektor vid Brattebergsskolan
Brattevägen 34
475 31 Öckerö

2009-12-17
1 (17)
Dnr: 40-2009:1745

Öckerö kommun
475 80 Öckerö

Kvalitetsgranskning av arbetet vid trakasserier och kränkande behandling vid Brattebergsskolan i Öckerö kommun

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av skolornas arbete vid trakasserier och kränkande behandling under höstterminen 2009. Granskningen av Brattebergsskolan i Öckerö kommun ingår i detta projekt.

Övergripande information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats (www.skolinspektionen.se/kvalitetsgranskning/).

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar ska bidra till förbättrad måluppfyllelse genom att tydliggöra behov av utveckling inom prioriterade områden, så att skolor, övriga verksamheter och huvudmän ges ökade förutsättningar för att genomföra förbättringar.

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar initieras med utgångspunkt i en nationell risk- och väsentlighetsanalys. Med denna som grund inriktas kvalitetsgranskningen mot områden i behov av förbättring samt mot huvudmän och/eller skolor. Dessa granskas utifrån i förväg fastställda perspektiv och frågeställningar.

De styrdokument som gäller för svenskt utbildningsväsen stadgar nolltolerans mot att barn, elever och studerande utsätts för kränkande behandling, diskriminering eller trakasserier.

Trots kravet på nolltolerans visar olika undersökningar, samt erfarenheter från den regelbundna tillsynen och från enskilda anmälningsärenden, att det inte är ovanligt att barn och elever blir kränkta och/eller trakasserade i svensk skola.

Skolinspektionen har därför valt att genomföra en kvalitetsgranskning med inriktning mot skolornas arbete vid trakasserier och kränkande behandling. Syftet med granskningen är att bidra till att förhindra förekomsten av trakasserier och kränkande behandling vid de granskade skolorna. Totalt har 50 skolor granskats i landet.

Kravet på skolorna att bedriva ett effektivt förebyggande, förhindrande och åtgärdande arbete understryks och konkretiseras i granskningen. Skolinspektionen avser därmed

bidra till att öka de granskade skolornas kunskap om vilket arbete som krävs för att förebygga och förhindra att trakasserier och kränkande behandling uppstår.

Granskningens resultat ska spridas till skolor och huvudmän som inte ingår i projektet. Resultaten kan därmed utgöra ett underlag för ett förbättringsarbete i hela landet.

Resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning redovisas dels i en övergripande rapport, dels i rapporter med bedömningar för varje granskad skola. Där tar Skolinspektionen ställning till om skolan uppfyller skolförfattningarnas krav och med vilken kvalitet arbetet bedrivs. I de fall behov av åtgärder framkommit ansvarar huvudmannen och rektorerna vid skolan för att åtgärder vidtas.

Brattebergsskolan har ingått i kvalitetsgranskningen och resultatet redovisas i detta beslut. Underlaget till beslut består av dokument från skolan samt av information som samlats in vid besök på skolan den 8 och 9 september 2009. I skolan genomfördes då samtal med ett urval av personal och elever samt med skolledning och elevhälsoteam. Skolan besöktes också den 27 november 2009 av Hans Larson, Skolinspektionen, och Lars Ericsson, Barn- och elevombudet i anledning av ett anmälningssärende (dnr 45-2009:3570) som inkommit till Barn- och elevombudet den 5 november 2009.

Beslutet grundar sig också på annan information som finns i Skolverkets nationella uppföljningssystem eller annat offentligt material. I granskningen har också dokument och intervjuer rörande den ovan nämnda anmälan till Barn- och elevombudet (dnr 41-2009:3570) beaktats.

Företrädare för skolan har beretts möjlighet att ge synpunkter på sakinnehållet som ligger till grund för kvalitetsgranskningens beslut.

Ansvariga för kvalitetsgranskningen i Brattebergsskolan har varit experten Eva Jönsson och enhetschefen Hans Larson. Vid granskningsbesöken deltog också utredarna Erika Hansson och Linda Svensson samt juristen Lars Ericsson, Barn- och elevombudet.

Fråge-/granskningsområden

Lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever upphörde att gälla den 1 januari 2009. Idag finns bestämmelserna istället i två lagar, dels i 14 a kap. skollagen, dels i diskrimineringslagen.

14 a kap. skollagen innehåller bestämmelser som har till ändamål att motverka kränkande behandling av barn och elever. Med kränkande behandling avses ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen kränker ett barns eller en elevs värdighet. Det är Skolinspektionen som har tillsynen över att 14 a kap. skollagen följs.

Diskrimineringslagen innehåller bl.a. bestämmelser som har till ändamål att motverka diskriminering av barn och elever. Med diskriminering avses direkt och indirekt diskriminering, instruktioner att diskriminera samt trakasserier och sexuella trakasserier. Med trakasserier avses ett uppträdande som kränker någons värdighet och som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet

eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Med sexuella trakasserier avses ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet. Diskrimineringsombudsmannen ska utöva tillsynen över att diskrimineringslagen följs.

14 a kap. skollagen och diskrimineringslagen innehåller bestämmelser som ålägger huvudmannen att vidta aktiva åtgärder bl.a. i form av åtgärder för att förebygga och förhindra kränkande behandling respektive trakasserier samt skyldighet att utreda och vidta åtgärder vid kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling respektive trakasserier.

Skolinspektionen har med utgångspunkt i 14 a kap. skollagen utifrån forskning, utvärdering och beprövad erfarenhet granskat det arbete som bedrivs i skolorna inom tre frågeområden.

1. Fungerar skolans systematiskt förebyggande arbete för att motverka trakasserier och kränkande behandling av barn och elever?

- *Fungerar skolans rutiner för att upptäcka kränkningar och trakasserier?*

Inom detta frågeområde har skolans arbete med att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling och trakasserier granskats. En viktig komponent i detta arbete är att utifrån en kartläggning av skolans behov upprätta plan mot kränkande behandling och likabehandlingsplan. Granskningen har också undersökt om skolan arbetar för att vara en social gemenskap. Vidare har det undersökts om skolan har rutiner för att upptäcka kränkningar och trakasserier.

2. Har skolan ett normkritiskt förhållningssätt?

Inom frågeområdet har granskats om personal sinsemellan och tillsammans med elever återkommande reflekterar över sitt egna förhållningssätt, värderingar och normer samt den betydelse dessa kan ha för att kränkningar och trakasserier kan uppstå.

3. Fungerar skolans rutiner så att kränkningar och trakasserier upphör när det blivit känt att ett barn eller elev blivit kränkt och trakasserat?

- *Använder skolan program utifrån forskning och/eller beprövad erfarenhet i sitt arbete mot trakasserier och kränkningar?*

Inom frågeområdet har det undersökts om skolan har rutiner för att tillse att kränkningar och trakasserier omedelbart upphör då de kommer till personalens kännedom. Vidare har det granskats vilka rutiner skolan har i fall då personal utsätter elever för trakasserier eller kränkande behandling. Om skolan använder sig av program/programkomponenter utifrån forskning och/eller beprövad erfarenhet har undersökts. Skolinspektionen har också undersökt om skolan analyserar orsaker till olika fall av kränkningar och trakasserier.

Beskrivning av besökt skola

Öckerö kommun omfattar norra skärgården utanför Göteborg. Kommunen består av tio öar varav Hönö och Öckerö är de största. Brattebergsskolan, belägen på Öckerö, är kommunens enda skola för elever i årskurserna 7-9 i grundskolan.

Skolan består av flera byggnader men den största delen av undervisningen bedrivs i en större huvudbyggnad. Intill denna finns en administrativ byggnad där även skolans undervisning i hem- och konsumentkunskap, bild och slöjd äger rum. Något längre bort från huvudbyggnaden finns skolans idrottshall. Centralt i huvudbyggnaden finns kommunens fritidsgård och skolans bibliotek. Under dagen har eleverna tillgång till fritidsgårdens utrymmen, personal och caféverksamhet.

Elever och lärare är organisatoriskt och lokalmässigt uppdelade i fyra arbetslag. Varje arbetslag är sammansatt av elevgrupper från årskurserna 7-9. Skolan leds av två rektorer. Under de senaste åren har antalet elever och klasser minskat.

Skolans elever bor alla på någon av de öar som utgör kommunen. Det förekommer att familjer flyttar in och att nytilkomna elever börjar studera vid skolan men de allra flesta elever har vuxit upp i kommunen. Skolan har mycket få elever med annan kulturell bakgrund. Enligt Skolverkets statistik var 1 procent av eleverna i kommunen berättigade till modersmålsundervisning läsåret 2008/09. Motsvarande andel var 18 procent i riket och 38 procent i grannkommunen Göteborg.

I skolan finns ett rum för kristna elever. När detta rum är öppet finns representanter från kristna samfund där.

Skolinspektionens iakttagelser

Årlig plan mot kränkande behandling

Enligt skollagen¹ ska huvudmannen se till att en årlig plan mot kränkande behandling upprättas. På motsvarande sätt stadgar diskrimineringslagen² att en likabehandlingsplan ska upprättas varje år. Det finns inget som hindrar att verksamheten respektive skolan för samman den årliga planen mot kränkande behandling med likabehandlingsplanen till ett dokument. Den årliga planen mot kränkande behandling ska innehålla en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som avses att påbörjas eller genomföras under det kommande året. Enligt Skolverkets allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling³ bör planen bland annat innehålla de slut-

¹ 14 a kap. 8 § skollagen (1985:1100)

² 3 kap. 16 § diskrimineringslagen (2008:567)

³ Skolverkets allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (SKOLFS 2009:38)

satser som kan dras av kartläggningarna om situationen i verksamheten, konkreta mål för och beskrivningar av de insatser som ska genomföras under året för att förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling samt en ansvarsfördelning för detta. Vidare anges att planen bör innehålla tydliga rutiner för akuta och uppföljande åtgärder avseende inträffade kränkningar och hur dessa ska dokumenteras. Enligt förordningen om barns och elevers deltagande i arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling⁴ ska planerna upprättas, följas upp och ses över under medverkan av barnen eller eleverna vid den verksamhet för vilken planen gäller.

Brattebergsskolan inspekterades i maj 2008 inom ramen för Skolinspektionens inspektion av kommunens skolor⁵. Enligt Skolinspektionens inspektionsrapport 2008 var den då gällande likabehandlingsplanen ny och inte inarbetad i skolans dagliga arbete. Planen saknade dessutom en specifik redovisning av verksamhetens behov, utifrån en aktuell kartläggning, som utgångspunkt för vilka insatser som avsågs påbörjas och genomföras under det kommande året⁶. Vid Statens skolinspektions kvalitetsgranskning av skolan i september 2009 gäller fortfarande samma likabehandlingsplan som är daterad 2007-12-05. Personalen i elevhälsoteamet anser att de tillämpar planen. De rutiner som i planen anges för akuta åtgärder och för att följa upp insatserna är otillräckliga.

Rektorerna uppger att skolan arbetade om den nu gällande planen under vårterminen 2009. Enligt rektorerna presenterar lärarna det nya förslaget till plan på föräldramöten. Intervjuade lärare berättar att de lämnat synpunkter på det nya förslaget till plan och att detta varit "på remiss" i klasserna.

Den nya planen är, vid kvalitetsgranskningstillfället, ännu inte fastställd. Vid besöket vid skolan den 27 november 2009 i samband med utredningen av ett anmälningssärende framgår att skolans plan fortfarande inte finns att tillgå för Skolinspektionen, även om rektorerna vid sakgranskningen av rapporten menar att man beslutat om den nya planen den 10 november 2009. Skolan saknar alltså en aktuell årlig plan mot kränkande behandling och en aktuell likabehandlingsplan.

Skolinspektionen bedömer att Brattebergsskolans likabehandlingsplan inte uppfyller de krav som ställs i skollagen på en årlig plan mot kränkande behandling. Tydliga rutiner för det åtgärdande arbetet behöver framgå av den årliga planen mot kränkande behandling.

⁴ 2 § förordningen (2006:1083) om barns och elevers deltagande i arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling

⁵ Skolinspektionen, diarienummer 53-2007:3781

⁶ Skolverkets allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (SKOLFS 2009:38)

Förebyggande och förhindrande arbete

Enligt skollagen⁷ ska huvudmannen se till att det inom ramen för varje särskild verksamhet bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av barn och elever. Vidare ska huvudmannen, enligt skollagen⁸, se till att det vidtas åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling. Enligt läroplanen⁹ ska alla som arbetar i skolan medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen.

I Brattebergsskolans "Verksamhetsidé" i arbetsplanen betonas elevernas trygghet och trivsel samt skolans arbete för att motverka mobbning, rasism och främlingsfientlighet. I skolans övriga "egna" styrdokument och uppföljningar (kvalitetsredovisningen och dokumentet "Brattebergsskolan Uppdrag 2009") finns beskrivningar av olika åtgärder för att säkerställa elevers trygghet.

Vid Brattebergsskolan bedrivs ett aktivt, långsiktigt arbete för att förebygga olika former av kränkande behandling och diskriminering. Detta arbete inkluderar både personal och elever och har, enligt rektorerna, haft positiva effekter och ökat tryggheten vid skolan. Arbetet bidrar dock inte tillräckligt effektivt till att hindra kränkande behandling. Arbetet behöver bli bättre förankrat och mera systematiskt.

I det förebyggande arbetet i vid bemärkelse ingår också att lokalerna förbättras. Ett arbete pågår vid inspektionstillfället. I första hand gäller detta arbete fasaden men om pengarna räcker kommer skolans inre miljö att renoveras. Ett av arbetslagen har arbetat aktivt för att göra sin del av skolan mera trivsamt.

Till det förebyggande arbetet kan också räknas arbetet med särskilda pojk- och flickgrupper inom elevens val. En samtalsgrupp för pojkar finns sedan tidigare och en speciell grupp för flickor, "My project me", har nu startats. Här ska flickor samtala kring ämnen som de själva i hög grad kommer att kunna påverka. Samtalen, som leds av de två kuratorerna, kommer att vara framåtsyftande och handla om ämnen som kärlek, vänskap, självkänsla och förväntningar. Ytterligare en del i skolans långsiktiga värdegrundsarbete är den resa till Auschwitz som varje år genomförs för eleverna i årskurs 9.

Skolans övriga långsiktiga förebyggande och förhindrande arbete bygger, i hög grad, på att skolan "köper in" eller anammar olika modeller eller koncept. Tidigare var det Farstamodellen (en arbetsmetod för att motverka kränkande behandling) och SET (ett program för social och emotionell träning). Nu arbetar man vidare med SET, och har samtidigt börjat att samarbeta med Friends, en organisation som arbetar för att barn och unga ska känna sig trygga och slippa utsättas för mobbning och kränkande be-

⁷ 14 a kap. 6 § skollagen (1985:1100), jämför 3 kap. 14 § diskrimineringslagen (2008:567)

⁸ 14 a kap. 7 § skollagen (1985:1100), jämför 3 kap. 15 § diskrimineringslagen (2008:567)

⁹ Avsnitt 2.1 förordning (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)

handling. Den kompetensutveckling personalen har fått kring SET och det nu pågående samarbetet med Friends har positiva effekter. Samtidigt med kvalitetsgranskningsbesöket har kamratstödare utsetts i alla klasser och fått utbildning av Friends. Kamratstödjarna anser att det är Friends som ger dem uppdraget och definierar det.

En följd av att skolan, utan tydlig analys, målbeskrivning och planerad utvärdering, köper in koncept med experttjänster är att skolans ledning och personal i viss mån lämnar över initiativet och ansvaret för arbetet till den organisation som driver det. Därmed riskerar arbetet att bli ytligare. Detta sätt att arbeta lämnar också möjligheter för lärare att delvis "välja bort" arbetsuppgifter och att undvika ett aktivt förhållningssätt i det systematiska arbetet för att motverka kränkande behandling.

Ett exempel är arbetet med livskunskap. Samarbetet med SET har skett under flera år och har inneburit att lärarna har fått utbildning för att kunna leda "livskunskap" i klasserna. Lärarna har tillgång till en mängd olika övningar. Tanken är att varje klass ska ha livskunskap under 40 minuter per vecka under ledning av klassföreståndaren. Intervjuade elever anser dock att detta fungerar olika beroende på klass. I vissa klasser fungerar det inte alls och elever anser att de över huvud taget inte har livskunskap. Flera elever beskriver arbetet som att de leker lekar. De anger inget syfte eller mål med dessa lekar. Andra elever berättar om meningsfulla strukturerade samtal och diskussioner.

Om arbetet med livskunskap ska bli effektivt behöver elevernas inflytande, delaktighet och förståelse förbättras när det gäller planeringen av denna undervisning. Lärarna behöver i högre grad tydliggöra målen i livskunskapens olika delar och förklara hur innehåll och arbetsformer kan leda till dessa mål. Arbetet behöver utvärderas.

Enligt Brottsförebyggande rådets rapport "Effekter av anti-mobbningsprogram – vad säger forskningen"¹⁰ visar internationell forskning att det är viktigt med en så kallad "whole school approach" för att minska mobbning. Hela skolan bör vara delaktig, såväl skolledning som lärare och övrig skolpersonal, och ha en gemensam uppfattning om hur man ska agera. Flera studier visar också att samarbete, engagemang och dialog mellan skolledning, lärare, föräldrar och elever har en avgörande betydelse.

Brattebergsskolans personal har sinsemellan olika syn på vad som är trakasserier och kränkande behandling och på när vuxna ska ingripa. Vid skolan finns vuxna som är mycket aktiva för att förbättra elevernas trygghet, men också andra som är passiva och inte engagerar sig. Detta framkommer tydligt vid intervjuerna under kvalitetsgranskningen. Elever beskriver att kränkande behandling främst sker när vuxna inte är nära och eftersom skolans personal sällan syns i vissa delar av skolan, ute bland eleverna på rasterna, är tillfällena många.

Vaktmästare, skolmåltids- och städpersonal samt personalen på fritidsgården är inte anställda vid skolan och har en annan chef än rektorerna. De känner väl till skolans ordningsregler och anser att de själva har ett aktivt förhållningssätt, ingriper och rap-

¹⁰ Alvant, Per (2009) *Effekter av anti-mobbningsprogram – vad säger forskningen?* Brottsförebyggande rådet

porterar till lärare eller klassföreståndare. Det finns inga regelbundna samtal mellan dessa personalgrupper och rektorer och pedagoger om hur det är på skolan. Kontakten är informell eller tas från fall till fall, "när det gått för långt". När denna kontakt sker saknar dock fritidspersonalen feedback från rektorn. De anser att detta kan leda till en otydlighet gentemot eleverna, när olika vuxna vet olika saker eller olika mycket om det som har skett och ska ske.

Skolan inspekterades, som nämnts, i maj 2008 inom ramen för Skolinspektionens inspektion av kommunens skolor¹¹. Enligt inspektionsrapporten från skolan hade lärarna personliga tolkningar av skolans ordningsregler. I rapporten påpekas att eleverna "snabbt lär sig vilka regler som gäller för vilken lärare".

Personalen har sammanfattningsvis olika uppfattningar om när och hur vuxna ska agera.

Rektorn ansvarar, enligt grundskoleförordningen, för att det finns ordningsregler för varje skola. Ordningsreglerna ska utarbetas och följas upp under medverkan av lärare och övrig personal samt företrädare för eleverna och deras vårdnadshavare.¹² Väl förankrade ordningsregler har stor betydelse för elevers trygghet och tydliggör vad som gäller vid skolan.

Brattebergsskolan har ordningsregler men dessa är inte helt enhetliga och existerar parallellt med andra uppsättningar av regler för ordning och samvaro.

Ordningsregler (daterade 2007-08-20) finns på skolans webbsida. Dessa ordningsregler ingår även i skolans likabehandlingsplan och i den information elever och föräldrar får inför läsåret (denna information avslutas med ett "förväntanskontrakt" som elev och vårdnadshavare skriver under). I ordningsreglerna på hemsidan finns en regel, "Vi har bestämd bordsplacering i skolmatsalen", som inte återfinns i informationsmaterialet. Ordningsreglerna finns alltså i två olika versioner. Regeln om bestämd bordsplacering i matsalen tillämpas inte.

Enligt skolans arbetsplan revideras ordningsreglerna varje år i samverkan med elev- och skolråd. De nu gällande reglerna är alltså från 2007, även om de enligt rektorens utvärderats tillsammans med elever såväl år 2008 som år 2009. Några nya ordningsregler har dock inte presenterats för Skolinspektionen, och hemsidan där ordningsreglerna finns är dessutom inte uppdaterad. De olika arbetslagen har därutöver egna ordningsregler som gäller för de elever som studerar i arbetslagets klasser. Även andra elever än de i arbetslaget passerar dock igenom varje arbetslags korridorer. I skolans kvalitetsredovisning nämns ytterligare regler: "umgängesreglerna i SET". Personal i fritidsgården anger att de har regeln att man inte ska springa i skolan. Denna regel finns inte i skolans ordningsregler. Skolan måste förtydliga vilka ordningsregler som gäller. Dessa regler behöver vara väl förankrade och enhetliga.

¹¹ Skolinspektionen, diarienummer 53-2007:3781

¹² 6 kap. 8 b § grundskoleförordningen (1994:1194)

Rektorerne har övergripande ansvar för skolans verksamhet, för att leda arbetet och för resultaten. Samtidigt har alla som arbetar i skolan ett ansvar enligt läroplanen¹³ och ska medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen. Skolans personal ska i sin verksamhet bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor. Alla ska vidare aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper och visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållnings-sätt.

Vid Brattebergsskolan finns rutiner och åtgärder som syftar till att säkerställa att vuxna är närvarande och har god uppsikt över utrymmen och platser där elever befinner sig. Dessa rutiner följs inte. Skolans rastvaktssystem fungerar inte tillfredsställande enligt elever, lärare och rektorer.

Enligt läroplanen måste främlingsfientlighet och intolerans bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald.

Det internationella perspektivet innebär också, enligt läroplanen, att utveckla förståelse för den kulturella mångfalden inom landet.¹⁴

Skolans elever har en jämförelsevis enhetlig bakgrund. De flesta av dem är uppvuxna inom kommunen, på någon av öarna. Vid skolan saknas, i stort sett, elever med andra modersmål än svenska eller med annan religiös eller kulturell bakgrund. Skolan och kommunen utgör i detta avseende en segregerad miljö. Eleverna får inte i sin vardagliga skolmiljö tillgång till flerspråkiga kamrater eller vuxna med olika kulturella erfarenheter. Eleverna har därför få tillfällen att möta människor med en annan bakgrund än de själva har. Skolan behöver i sitt arbete kompensera för denna brist i miljön. Skolan arbetar inte aktivt med att öka kontakten med skolor i andra kommuner eller andra länder. Att skolan saknar elever med annat modersmål än svenska eller med andra kulturella erfarenheter finns inte med i kvalitetsredovisningens beskrivning skolans förutsättningar, måluppfyllelse eller utvecklingsbehov. Skolan bör arbeta aktivt för att stärka elevernas möjligheter och förmåga till att leva i ett mångkulturellt samhälle.

Skolans förebyggande och förhindrande arbete behöver en aktiv och tydlig styrning och ledning. I skolans egna styrdokument, arbetsplanen och det lokala måldokumentet "Brattebergsskolan Uppdrag II 2009" finns en mycket stor mängd mål. Många av dessa handlar om elevers trygghet och delaktighet samt personalens förhållningssätt när det gäller att skapa en god miljö och motverka kränkande behandling. Det framgår inte alltid om det rör sig om mål som ska uppfyllas eller visioner. I "Brattebergsskolan

¹³ Avsnitt 2.1 förordning (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)

¹⁴ Förordning (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94), s. 6

Uppdrag II 2009” finns också åtgärder som ska vidtas. För vissa av dessa åtgärder finns angivet vem som ska genomföra dem. Det finns inga uppgifter om hur skolan ska följa upp att åtgärderna har genomförts och utvärdera deras effekter. Vissa av punkterna beskriver arbetsrutiner snarare än särskilda åtgärder.

Sammanfattningsvis innehåller skolans egna måldokument och redovisningar många visioner och mål. I dokumenten är inte alltid skillnaden tydlig mellan beslutade åtgärder och beskrivningen av arbetsrutiner. De beslutade åtgärderna är ofta otydliga. Det framgår ofta inte vad åtgärden ska åstadkomma, vem som har ansvar för att åtgärden ska genomföras, när den ska vara genomförd och hur den ska utvärderas. En konsekvens är att en del av de åtgärder som finns i dokumenten inte genomförs. Ett exempel på en sådan åtgärd som påverkar tryggheten i skolan är rastvaktssystemet.

Skolans mål, visioner, planer, regler, utvärderingar och uppföljningar behöver bli tydligare och förankras väl. Styrningen och ledningen bör knyta an till beslutade åtgärder så att dessa genomförs och personalen agerar utifrån gemensamma normer och värderingar.

Skolinspektionen bedömer att personalen behöver utveckla en gemensam uppfattning om hur och när vuxna ska agera för att förhindra och förebygga trakasserier och kränkande behandling.

Skolinspektionen bedömer att rektorn måste tillse att enhetliga ordningsregler utarbetas och följs upp under medverkan av lärare och övrig personal samt företrädare för eleverna och deras vårdnadshavare.

Skolinspektionen bedömer att skolan behöver arbeta aktivt för att stärka elevernas möjligheter och förmåga till att leva i ett mångkulturellt samhälle.

Skolinspektionen bedömer att skolans styrning och ledning av det förebyggande och förhindrande arbetet mot trakasserier och kränkande behandling behöver bli tydligare.

Skolinspektionen bedömer sammantaget att det förebyggande värdegrundsarbetet vid Brattebergsskolan måste förbättras.

Arbetet för att upptäcka trakasserier och kränkningar

För att kunna åtgärda trakasserier och kränkningar då de uppstår måste skolan ha rutiner för att försäkra sig om att de upptäcks. Enligt Allmänna råd¹⁵ bör personalen ha god uppsikt över alla utrymmen och platser.

¹⁵ Skolverkets allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (SKOLFS 2009:38)

Skolan ska, enligt läroplanen¹⁶ sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära. Skolan ska vidare stäva efter att varje elev känner trygghet och lär sig att ta hänsyn och visa respekt.

I skolans lokaler finns utrymmen, till exempel smala korridorer, där elever måste passera, där få vuxna förekommer och kan ingripa om något händer.

Skolans dokument "Uppdrag II 2009" tydliggör under rubriken "Profil" ett slags mål eller kriterier för vad som ska känneteckna verksamheten, bland annat "Jag behöver inte vara rädd för att bli mobbad eller trakasserad". Under "Mål och satsningar under 2009" finns följande: "Vi prioriterar vuxennärvaro i gemensamma utrymmen, arbetslagen ansvarar för att rastvaktsschema finns".

I skolans kvalitetsredovisning finns en bedömning av måluppfyllelsen: "Vi har upprättat rastvaktsschema men det händer att lärarna blir förhindrade eller av annan orsak missar sin vakt."

Också enligt skolans arbetsplan (för 2009/10) ansvarar arbetslagen för att rastvaktsschema finns. Vid granskningsbesöket hade rektorerna ännu inte fått sådant schema från alla arbetslag. Enligt rektorerna ska varje lärare vara rastvakt endast 20 minuter per vecka. Intervjuade lärare beskriver ett tydligt motstånd mot att vara rastvakt. De ger exempel på sådant som de anser hindrar dem från att genomföra planerade rastvakter. Det kan till exempel vara andra arbetsuppgifter eller svårigheter att säga till elever från ett annat arbetslag.

Det framgår också av intervjuer med elever och övrig personal att få lärare verkligen är rastvakter. Vid besöket vid skolan den 27 november 2009 i samband med utredningen av ett anmälningssärende framgår att skolan fortfarande inte har ett fungerande rastvaktssystem. Systemet med rastvakter fungerar alltså inte.

Intervjuade elever berättar att det, bland elever vid skolan, finns starka krav på att inte vara annorlunda i något avseende. Gränserna är snäva för vad som anses som normalt och accepterat och attityderna kan vara hårda mot dem som uppfattas som avvikande. Intrycket är att det är en homogen skola där elever som sticker ut, exempelvis genom kläder som uppfattas som annorlunda, lätt blir utsatta för glåpord och kränkande behandling. "Det är svårt att vara sig själv på den här skolan" uttrycker en elev.

Enligt de enkätundersökningar som skolan genomförde läsåret 2008/09 för elever i årskurs 8 och deras föräldrar ansåg få av eleverna att de själva var mobbade. En stor andel av eleverna i årskursen, 40 procent, ansåg däremot att påståendet "Jag känner någon som blir mobbad i skolan" stämmer helt eller delvis. Av föräldrarna angav endast 20 procent att följande påstående stämmer helt: "Jag upplever att mitt barns skola är bra på att hantera mobbning och kränkande särbehandling". Enkäten ger också en

¹⁶ Förordning (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94), s. 7 ff

bild av att eleverna har begränsade möjligheter att påverka innehåll och arbetsformer i skolan.

Också intervjuerna med elever och personal under kvalitetsgranskningen visar att kränkande behandling, hånfulla och nedsättande kommentarer eller utfrysning och trakasserier förekommer vid skolan. Intervjuade lärare beskriver uteslutning och trakasserier på grund av exempelvis kläder på ett sätt som bottnar i att dessa lärare har föreställningen att elever kan välja om de vill utmana med kläder och beteende, att elever därmed själva frivilligt utsätter sig för andra elevers hån och trakasserier. Dessa vuxna lägger då skulden hos den som är utsatt för kränkningen. Elever berättar om fall där denna typ av kränkning lämnas därhän även om eleven påtalar den för personal vid skolan. Under inspektionsbesöket bevittnar en inspektör hur en elev utsätts för en kränkande svordom och nedsättande tillmäle.

Skolinspektionen bedömer att skolans arbete för att upptäcka trakasserier och kränkande behandling behöver förbättras.

Skolinspektionen bedömer att skolan behöver säkerställa att vuxna är närvarande och har god uppsikt över utrymmen och platser där elever befinner sig.

Åtgärdande arbete

Enligt skollagen¹⁷ är huvudmannen skyldig att utreda omständigheter och i förekommande fall vidta åtgärder om ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten. Enligt Allmänna råd¹⁸ bör det finnas rutiner för hur akuta situationer ska hanteras och lösas när barn eller elever har utsatts för trakasserier eller kränkande behandling.

Enligt rutinerna i skolans likabehandlingsplan skrivs inte alltid incidentrapporter vid "incident, frånvaro, normbrytande beteende". Under granskningen framkommer att om incidentrapport skrivs är denna ofta formulerad av en elev. Det framgår också, som nämnts, att vuxna ibland blir vittne till eller får kännedom om trakasserier eller kränkande behandling utan ingripa. Intervjuer med personal bekräftar också att elever berättar, att rutinerna inte tillämpas enhetligt, av alla lärare och all personal.

Eftersom skolan saknar tydliga gemensamma rutiner för hur incidenter ska hanteras bedömer Skolinspektionen att det blir slumpmässigt hur kränkningar och trakasserier behandlas. Arbetet är avhängigt av om de vuxna överhuvudtaget får reda på det, vilken vuxen som får reda på det och om det kommer till rektorernas kännedom. Om ett ärende kommer till rektorernas kännedom är det ändå inte alls någon garanti för att effektiva åtgärder vidtas.

¹⁷ 14 a kap. 10 § skollagen (1985:1100), jämför 2 kap. 7 § diskrimineringslagen (2008:567)

¹⁸ Skolverkets allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (SKOLFS 2009:38)

Skolan har enligt läroplanen¹⁹ en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Om elever kan välja att inte släppa in vuxenvärlden i konflikter förlorar skolan ett viktigt tillfälle att arbeta med värdegrundsfrågor. Skolinspektionen menar att en viktig förutsättning för att inge elever det förtroende som krävs för att de ska vända sig till vuxna då konflikter uppstår är att skolan tar fram tydliga och verkningsfulla rutiner för det åtgärdande arbetet och att dessa rutiner följs av samtliga på skolan.

Skolinspektionens rapport från den inspektion som ägde rum i maj 2008 belyser också problem med skolans förhållningssätt och elevers trygghet.

”Inspektörerna möter vid inspektionstillfället elever som upplever sig mobbade på raster eller som känner sig utstötta och inte deltar i undervisningen. ... Inspektörerna bedömer att skolans arbete med att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling måste förbättras samt att skolan måste se till att kränkningarna omedelbart upphör och att skolan utgör en trygg miljö.”²⁰

När det gäller kränkande behandling som innehåller fysiskt våld uppger rektorerna att skolan har tydliga rutiner för att åtgärda kränkande behandling. De anser också att arbetet förefaller fungera bra när det gäller de fall skolan känner till och arbetar för att lösa. Rektorerna anser att situationen vid skolan har förbättrats under de senaste åren när det gäller elevernas trygghet och förekomsten av kränkande behandling. De bedömer stämningen som mjukare. Rektorerna skaffar sig en bild av elevernas situation genom att samtala, ställa frågor och röra sig i skolan samt genom uppföljningar. De hälsar alla nya elever i årskurs 7 välkomna och tar i hand.

I november 2009 inkom en anmälan till Barn- och elevombudet²¹. Anmälan gäller upprepade och pågående grova kränkningar av en elev vid Brattebergsskolan. Av dokumentationen framgår att en av rektorerna dagen före kvalitetsgranskningsbesöket vid skolan hade haft ett möte med en anhörig till den drabbade eleven och personal från kommunens Individ- och familjeomsorg. Det framgår att eleven under vårterminen bland annat utsatts för våld utan att detta, av klassföreståndaren, rapporterats till rektorerna.

Skolan utgör sammantaget en mycket hård miljö för många av eleverna. Det förekommer våld, trakasserier och kränkande behandling där personalen ibland väljer att inte ingripa. När personal ingriper är det ibland på ett sådant sätt att trakasserier och kränkande behandling inte upphör. I andra fall uppmärksammas inte slag och kränkande tilltal eftersom ingen vuxen finns i närheten, bland annat eftersom det finns lärare som vägrar att vara rastvakter.

¹⁹ Förordning (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94), s. 3

²⁰ Skolinspektionen, diarienummer 53-2007:3781

²¹ Diarienummer 41-2009:3570

Skolinspektionen bedömer att tydliga och effektiva rutiner för det åtgärdande arbetet behöver tas fram. Dessa rutiner bör även framgå av den årliga planen mot kränkande behandling.

Skolinspektionen bedömer att skolan måste vidta åtgärder så att alla för skolan kända trakasserier och kränkande behandlingar upphör.

Analys av arbetet

Skolinspektionen kan efter dokumentstudier och i samtal med personal och rektor konstatera att systematiken i det förebyggande och även i det åtgärdande arbetet, inte efterföljts eller utvecklats på skolnivå.

Det saknas för närvarande ett systematiskt arbete vad gäller analys av åtgärder och resultat vid arbetet mot trakasserier och kränkande behandling. Detta bekräftas exempelvis av att skolans elev- och föräldraenkäter knappast använts som ett underlag för analys och förslag till förbättringsarbete.

Vid Brattebergsskolan dokumenteras ofta incidenter och elevärenden, men inte alltid. Det saknas också en systematisk analys och uppföljning av de enskilda fallen för att se eventuella mönster på skolnivå. Rektorer påpekar att klassföreståndarna ska ha uppföljningssamtal med berörda elever efter incidenter, men dels skrivs inte alltid incidentrapporter, dels drar skolan inte någon tydlig lärdom, som presenterats för Skolinspektionen, av det inträffade.

Avsaknaden av en aktuell kartläggning och en utvärdering av skolans arbete vid trakasserier och kränkande behandling har bidragit till att det är otydligt för både personal och elever dels vilka behov skolan har, dels hur gällande rutiner tillämpas.

Enligt Allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling²² bör de vidtagna åtgärderna följas upp och utvärderas. Utredningen, åtgärderna och uppföljningen av dessa bör också dokumenteras.

En sådan uppföljning och analys av arbetet är av största vikt för att kunna utveckla arbetet. Skolinspektionen betonar vikten av att skolan måste bli mer handlingskraftig i akuta situationer för att kränkningar och trakasserier ska upphöra. Arbetet måste dock också inbegripa analys av de bakomliggande faktorerna i varje enskilt fall. Forskning visar att trakasserier och kränkande behandling inte är enhetliga fenomen med en generell förklaring utan att olika faktorer sannolikt samspelar och förstärker varandra.²³ Varje fall av kränkningar och trakasserier måste därför analyseras för att skolan ska kunna sätta in och samordna lämpliga insatser. Den erfarenhet och kunskap det inträffade, och hanteringen av det, kan ge blir en del av den samlade lärdom skolan har med

²² Skolverkets allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (SKOLF5 2009:38)

²³ Granström, Kjell "Olika förklaringar till mobbning" i Thors, Christina (red.) *Utstött – en bok om mobbning* (2007) Lärarförbundet

sig då insatser ska vidtas vid eventuella kommande incidenter. För Brattebergsskolans del skulle sådana analyser vara ett inslag i arbetet med att upprätta en årlig plan mot kränkande behandling. Då denna plan kommer att vila dels på författningarna, dels på skolans samlade erfarenhet och kartläggning finns förutsättningar för den att vara ett aktivt redskap i skolans arbete.

Skolinspektionen bedömer att de insatser skolan vidtagit mot trakasserier och kränkande behandling i högre grad behöver analyseras.

Skolinspektionens slutsatser och beslut

Fungerar skolans systematiskt förebyggande arbete för att motverka trakasserier och kränkande behandling av barn och elever?

Skolan arbetar på olika sätt för att motverka trakasserier och kränkande behandling. Det finns emellertid på flera plan brister i arbetet när det gäller elevers delaktighet, det personliga ansvar som var och en i personalen måste ta samt rektorernas styrning och uppföljning av arbetet.

Trakasserier och kränkande behandling, hänfulla och nedsättande kommentarer eller utfrysning samt fysiskt våld förekommer vid skolan. Det finns delar av skolan där få vuxna vistas och ser vad som händer. När vuxna ser eller får kännedom om trakasserier och kränkande behandling ingriper de inte alltid. När vuxna ingriper är de åtgärder som vidtas inte alltid effektiva. Detta gör skolans miljö otrygg.

Har skolan ett normkritiskt förhållningssätt?

De vuxna i skolans personal har olika förhållningssätt till hur elevernas trygghet ska säkras och till sitt personliga ansvar. Personalen reflekterar inte tillsammans kring situationen på skolan. Det finns därför ingen gemensam bild. Skolan har alltså inte ett normkritiskt förhållningssätt.

Fungerar skolans rutiner så att trakasserier och kränkande behandling upphör när det blivit känt att ett barn eller elev blivit kränkt och trakasserat?

Personalen har uppfattningen att de rutiner som finns fungerar tillfredsställande om det blivit känt att elever blir trakasserade och kränkta. Denna kvalitetsgranskning visar dock att skolans rutiner inte fungerar tillräckligt bra när det gäller intolerans, uteslutningar, hån och verbala trakasserier, inte heller när det gäller öppet våld.

Skolinspektionen har i sin kvalitetsgranskning identifierat ett flertal områden som huvudmannen och rektorer vid skolan måste åtgärda eller behöver förbättra för att förhindra att kränkningar och trakasserier uppstår. Nedanstående punkter visar vilka områden som måste åtgärdas respektive områden där förbättringsåtgärder behövs.

Områden som måste åtgärdas

- Skolinspektionen bedömer att Brattebergsskolans likabehandlingsplan inte uppfyller de krav som ställs i skollagen på en årlig plan mot kränkande behandling.
- Skolinspektionen bedömer att rektorn måste tillse att enhetliga ordningsregler utarbetas och följs upp under medverkan av lärare och övrig personal samt företrädare för eleverna och deras vårdnadshavare.
- Skolinspektionen bedömer att det förebyggande värdegrundsarbetet vid Brattebergsskolan måste förbättras.
- Skolinspektionen bedömer att skolan måste vidta åtgärder så att alla för skolan kända trakasserier och kränkande behandlingar upphör.

Områden som behöver förbättras

- Skolinspektionen bedömer att personalen behöver utveckla en gemensam uppfattning om hur och när vuxna ska agera för att förhindra och förebygga trakasserier och kränkande behandling.
- Skolinspektionen bedömer att skolan behöver arbeta aktivt för att stärka elevernas möjligheter och förmåga till att leva i ett mångkulturellt samhälle.
- Skolinspektionen bedömer att skolans styrning och ledning av det förebyggande och förhindrande arbetet mot trakasserier och kränkande behandling behöver bli tydligare.
- Skolinspektionen bedömer att skolans arbete för att upptäcka trakasserier och kränkande behandling behöver förbättras.
- Skolinspektionen bedömer att skolan behöver säkerställa att vuxna är närvarande och har god uppsikt över utrymmen och platser där elever befinner sig.
- Skolinspektionen bedömer att tydliga och effektiva rutiner för det åtgärdande arbetet behöver tas fram. Dessa rutiner behöver framgå av den årliga planen mot kränkande behandling.
- Skolinspektionen bedömer att de insatser skolan vidtagit mot trakasserier och kränkande behandling i högre grad behöver analyseras

Uppföljning m.m.

Öckerö kommuns Barn- och utbildningsnämnd/Brattebergsskolan ska senast inom två månader från dagen för beslutet, dvs. senast den 17 februari 2010 till Skolinspektionen, avdelningen i Göteborg²⁴, redovisa vilka åtgärder som vidtagits med anledning av beslutet.

²⁴ Skolinspektionen, Kungsgatan 20, 411 19 Göteborg

Skolinspektionen har konstaterat att Brattebergsskolan saknar en sådan likabehandlingsplan som ska finnas enligt diskrimineringslagen. Skolans rektorer har uppmärksamats på förhållandena och Diskrimineringsombudsmannen som har tillsynsansvar över diskrimineringslagen kommer att informeras. En kopia av beslutet skickas till Diskrimineringsombudsmannen.

På Skolinspektionens vägnar

Carina Abréu
Avdelningschef

Eva Jönsson
Expert

I ärendets slutliga handläggning har också enhetschefen Hans Larson, undervisningsrådet Elisabeth Fogelberg samt undervisningsrådet Anna Wide deltagit.